

A BM III/II. csoportfőnöksége által az 1975–1980 közötti időszakban foglalkoztatott hálózatra vonatkozó adatok elemzése

MEZEI József¹

A titkosszolgálatok² feladataik ellátásához több forrásból is gyűjtenek információkat. Ebbe beletartoznak a nyílt források, a technikai információgyűjtés, a titkosszolgálati együttműködések, végül, de nem utolsósorban a titkosszolgálatokkal együttműködő személyek. Ez utóbbi a titkosszolgálati tevékenység 6000 évvel ezelőtti megjelenése óta fő eleme ennek a rendszernek. A hidegháború ideje alatt a magyar állambiztonsági szervek is kiemelten kezelték a munkájukat segítő személyeket. Jelen tanulmányban a kémelhárító csoportfőnökség által foglalkoztatott hálózatot kívánom bemutatni az 1975–1980 közötti időszakban. Kitérek olyan elemekre, mint a foglalkoztatott személyek funkciója, képzettsége és a kémelhárítás szempontjából lényegi adatokra is, mint például az állampolgárságra vagy éppen az idegen nyelvek ismeretére. A publikációval a célom egyrészt bepillantást engedni ebbe a kevésbé ismert területbe, illetve röviden értékelni az adatokat a Helsinki záróokmány 1975-es aláírása tükrében.

Kulcsszavak: hidegháború, állambiztonság, kémelhárítás, információgyűjtés, hálózat

1. Bevezetés

A II. világháborút követően Magyarországon szovjet minta alapján, szovjet szakmai támogatás mellett hozták létre a titkosszolgálati feladatok végrehajtásáért felelős szervezeteket, amelyek a kezdetektől a kommunista párt irányításával és közvetlen felügyelete mellett működtek. A negyvenes, ötvenes években elsődleges feladatuk a kommunista párt fő céljának, vagyis szovjet mintára az egypártrendszer kialakításának elősegítése volt. Az állambiztonság időszakának kiváló ismerője, a rendészettudomány ismert kutatója, Finszter Géza professzor véleménye szerint:

¹ Egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közzolgálati Egyetem. E-mail: mezei.jozsef@uni-nke.hu

² A tanulmányban egyes helyeken a „titkosszolgálat” kifejezést alkalmazom, tekintettel annak általános jellegére. A magyarországi szolgálatok esetében az egyes időszakokban használt megnevezést – az 1945–1990 közötti időszakban az „államvédelem”, „állambiztonság”, míg a rendszerváltást követően a „nemzetbiztonság”, a külföldi szolgálatok esetében pedig a „hírszerző szolgálat” szakkifejezéseket – használok

„Aki 1990 előtt ott dolgozott, tudatában volt annak, hogy nem egyszerűen egy szakmát gyakorolt, hanem politikai küldetést teljesített, mégpedig egy olyan politikáét, amely maga volt az önkény.”³ A politikai ellenfelek ellehetetlenítését célzó folyamat eredményeként – amelyben tehát az államvédelmi szervek jelentős szerepet játszottak – az 1949. május 15-én megtartott országgyűlési képviselő-választást a Magyar Függetlenségi Népfront nyerte, amelynek meghatározó ereje a kommunista Magyar Dolgozók Pártja volt. Ezzel kialakult Magyarországon az egypártrendszer, amely kijelölte – és most már tudjuk, hogy több mint negyven évig meg is határozta – a Magyar Köztársaság politikai, gazdasági, katonai kapcsolatainak fő irányát.

Az akkor már Magyar Népköztársaság⁴ a szocialista országokhoz tartozását tovább erősítette tagságával az Amerikai Egyesült Államok (USA) által 1947-ben életre hívott Marshall-terv ellenpólusaként létrehozott Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsában (KGST), amely a szocialista országok gazdasági szövetsége volt. A szervezetet 1949. január 25-én hozták létre Moszkvában, és a szervezet tagjai 1991. június 28-án szüntették meg azt budapesti ülésükön.

A politikai és gazdasági elköteleződést követően Magyarország katonailag is a kommunista blokkhoz tartozás mellett döntött. Miután az 1949. április 4-én, Washingtonban megalapított Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) 1955. május 9-én felvette tagjai közé a Német Szövetségi Köztársaságot, az európai szocialista országok képviselői 1955. május 14-én Varsóban létrehozták a Varsói Szerződés Szervezetét, amely keretet teremtett a tagok politikai-katonai együttműködésének. A tagállamok képviselői 1991. július 1-jén, Prágában döntöttek a szervezet megszüntetéséről.

Egy ország politikai, gazdasági, katonai kapcsolatai, és az ezeket a területeket érintő tervei, céljai határozzák meg elsődlegesen a titkosszolgálatainak hírszerzési, illetve kémelhárítási irányait. A fenti szövetségek a Magyar Népköztársaság államvédelmi, állambiztonsági szervei számára ezt az 1949–1990 közötti időszakra egyértelművé tették.

A hírszerző feladatok pontosítása érdekében azonban 1955. március 7. és 12. között Moszkvában egyeztetésre is sor került. Itt Ivan Szerov marsall, a szovjet Állambiztonsági Bizottság (*Komitet Goszudarsztvennoj Bezopasznosztyi*, KGB) vezetője „közös célként a kapitalista országok állami, politikai, gazdasági és katonai szervezeteibe való beépülést jelölte meg”. A Magyar Népköztársaság állambiztonsági szervei számára elsődleges célszágént a Német Szövetségi Köztársaságot, Ausztriát, Franciaországot, Nagy-Britanniát és az Amerikai Egyesült Államokat jelölték

³ Finszter Géza: Állambiztonság – nemzetbiztonság és a rendszerváltozás (1989–1990). In Drusza Tamás (szerk.): *A magyar elhárítás fejlődése. Tanulmányok a katonai és polgári nemzetbiztonsági elhárítás múltjáról, jelenéről, jövőjéről*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. 148.

⁴ 1949. évi XX. törvény A Magyar Népköztársaság Alkotmánya.

ki, amely a kommunista blokkhoz tartozás okán nem jelenthetett meglepetést a delegációt vezető Piros László belügyminiszternek.⁵

A szocialista érdekszférához tartozás a hírszerzés mellett a kémelhárítás fő irányait is meghatározta, amelyek nagymértékben átfedést mutattak a Magyar Népköztársaság számára meghatározott hírszerzési iránnyal.

A hidegháború ideje alatt a két tömb közötti szembenállásból eredő feszültség időközönként változott, hol nőtt, hol csökkent. Egy ilyen szempontból enyhébb időszakban, a feszültség további csökkentése, egy esetleges fegyveres összecsapás megelőzése érdekében született meg az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) 1973-ban, amely végül az „összeurópai együttműködés fő előmozdítója lett”.⁶ A Helsinkiben, 1975-ben Magyarország által is aláírt záróokmány, politikai nyilatkozat első szakasza tartalmazott többek között tíz⁷ alapelvet, amelyek a résztvevő országok egymás közötti kapcsolatát szabályozták, míg második fele érintette az együttműködést a gazdaság, a technológiák és a környezetvédelem területein.⁸ A záróokmányban rögzített alapelvek és a felvetett együttműködések hatására – figyelembe véve azt, hogy a záróokmányt aláírták azok az államok, amelyek a magyar állambiztonsági szervek számára a hírszerzés és a kémelhárítás szempontjából relevánsak voltak⁹ – változhatott volna ezen országok titkosszolgálati tevékenysége, köztük a magyar állambiztonsági szerv feladatellátása is.

A tanulmány keretein belül megvizsgálom, hogy a Helsinki zárónyilatkozat 1975-ös aláírását követően a magyar állambiztonság kémelhárítási szakterületén volt-e arra utaló jel, hogy csökkent a szemben álló felek egymással szembeni titkosszolgálati aktivitása. Teszem ezt úgy, hogy elemzem az aláírást követő hat évben (1975–1980) a csoportfőnökség által foglalkoztatott hálózatról¹⁰ elérhető, mennyiségükre és jellemzőikre vonatkozó adatsorokat.

⁵ Jobst Ágnes: *A Stasi működése Magyarországon: a keletnémet és a magyar állambiztonság kapcsolata 1955–1989*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2015. 46.

⁶ Remek Éva: Az EBESZ II. Története, helye, szerepe és jellemzői a nemzetközi szervezetek rendszerében. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017), 2. 143–162.

⁷ Az alapelvek: szuverén egyenlőség, illetve a szuverenitásban foglalt jogok tiszteletben tartása; tartózkodás az erőszaktól vagy az azzal való fenyegetéstől; a határok sérthetetlensége; az államok területi épsége; a viták békés rendezése; a belügyekbe való be nem avatkozás; az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása (benne a gondolat, a lelkiismeret, a vallás és a meggyőződés szabadsága is); a népek egyenjogúsága és önrendelkezése; az államok közötti együttműködés; a nemzetközi jogból származó kötelezettségek jóhiszemű teljesítése.

⁸ OSCE: *Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act*. Helsinki, 1975.

⁹ Az aláírók között szerepelt az USA, az NSZK, Nagy-Britannia, Franciaország, Ausztria és a Szovjetunió is.

¹⁰ „hálózat: az állambiztonsági szervek titkos segítőitársainak összessége. Fő eszköz, amelynek tagjai az állambiztonsági szervek vezetésével és irányításával a szervezetszerű titkos együttműködés keretében vesznek részt a Magyar Népköztársaság védelmének erősítéséhez szükséges információk megszerzésében, a titkos operatív intézkedések végrehajtásában, a külső és a belső ellenség aknamunkájának felderítésében, megelőzésében és megszakításában. – Tagjait az állambiztonsági szervekhez fűződő munkakapcsolatuk alapján minősítjük.” – Forrás: Gergely Attila: *ÁBTL AB 842, 13-68/115/76, Állambiztonsági értelmező kéziszótár*. Budapest, BM Könyvkiadó, 1980. 34.

2. A III/II. Csoportfőnökség feladatai, és eszközrendszerében a „hálózat” elhelyezkedése

Az 1975–1980 közötti időszakban a Belügyminisztérium keretében működő, 1962. augusztus 18-án létrehozott¹¹ III. Főcsoportfőnökség felelt – a katonai hírszerzésen kívül – az állambiztonsági (titkosszolgálati) tevékenység végrehajtásáért. Feladata az volt, hogy megvédje a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi, gazdasági rendjét minden külső és belső ellenséges erő támadásával szemben.¹² Ennek részleteit és a szervezet által alkalmazható titkosszolgálati eszközök körét rögzítő, 1972-ben kiadott Ügyrend¹³ szerint a Főcsoportfőnökségen belül a III/II. Csoportfőnökség felelt fő feladatként a külföldi hírszerző szervek Magyarországot érintő ellenséges tevékenységének felderítéséért, akadályozásáért, illetve megszüntetéséért. Emellett operatív ellenőrzést végzett például az idegenforgalom területén, a magyar és szovjet katonai objektumok környékén. Meg kellett szerveznie a hadiipari szervezetek, a katonai szempontból fontos közlekedési, hírközlési, valamint a kiemelt objektumok, a Külügyminisztérium és a Külkereskedelmi Minisztérium állambiztonsági jellegű védelmi feladatait, illetve közreműködött a kormányzati, közigazgatási szervek államtitok-védelmi feladataiban is.¹⁴

Tevékenységük eredményességének fokozása érdekében a Főcsoportfőnökség szervei jogosultak voltak speciális, operatív (titkosszolgálati) eszközöket és módszereket alkalmazni. Ebbe beletartozott többek között a titkos figyelés, a postai küldemények titkos ellenőrzése, a titkos kutatás, de első helyen szerepelt a „szervezett titkos együttműködés létesítése magyar és külföldi állampolgárokkal”.¹⁵ E titkos segítők csoportja alkotta a „hálózatot”.¹⁶

A Belügyminiszter 1979-ben új Ügyrendet adott ki, amely érintette a Főcsoportfőnökség által alkalmazható eszközök körét is. Az eszközrendszert amellelt, hogy kibővítették, jobban differenciálták. Az operatív erők, eszközök csoportja mellett önálló csoportot képeztek már a nyílt eszközökből, módszerekből, illetve az operatív eszközök igénybevétele során alkalmazható eszközökből. Ez utóbbiba tartozott a „ma-

¹¹ „ÁBTL 4.2.–10-21/30/1962, 0030/1962. (VIII.18.), A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 0030. számú Parancsa” (Belügyminiszter, 1962. augusztus 18.), 196., lásd: https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10_21_30_1962.pdf.

¹² Belügyminisztérium: *A Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnöksége Ügyrendje*. 10-530/1972. (1972. március 15.). 7.

¹³ „*ügyrend: egy meghatározott állambiztonsági szerv működésének kereteit, funkcionálstevékenységét, alkalmazható eszközeit és módszereit, szervezeti felépítését tartalmazó okmány*”. Gergely (1980): i. m. 194.

¹⁴ Belügyminisztérium (1972): i. m. 16.

¹⁵ Belügyminisztérium (1972): i. m. 8.

¹⁶ Az 1967-es ügyrendben a titkos együttműködőkre mint eszközre is a „hálózat” kifejezést használták. Ez változott az 1972-es ügyrendben a fent rögzített megnevezésre. Korábban a titkos együttműködőkre az „ügynök/ügynökség” fogalmakat használták, azonban az 1972-es, a hálózati munka alapelveit tartalmazó szabályzóban ezt „hálózat”-ra módosították az „ügynök” „dehonesztáló jellege” miatt. Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: *Elhallgatott múlt: a pártállam és a belügy: a politikai rendőrség működése Magyarországon, 1956–1990*. Budapest, 1956-os Intézet – Corvina Kiadó, 2008. 171.

gyar és külföldi állampolgárokkal szervezett, titkos kapcsolat” mint eszköz. A Kémelhárító csoportfőnökség feladatkörét az új Ügyrend érdemben nem érintette.¹⁷

A Kémelhárító Csoportfőnökség ügyrendjében a kémelhárítás szempontjából releváns céloországokkal szemben folytatott elhárító tevékenység az alábbi szolgálati rend szerint történt:

- „III/II-1. Osztály (amerikai hírszerző szervek);
- III/II-2. Osztály (nyugatnémet hírszerző szervek);
- III/II-3. Osztály (NATO hírszerző szervek);
- III/II-4. Osztály (egyéb hírszerző szervek)”.¹⁸

Az elhárító munka során a hálózatra mint fő operatív eszközre tekintettek, mivel általa a többi eszköztől eltérően mélyégi információkat tudtak beszerezni. A hálózat tagjai az állambiztonsági szervekkel titkos, szervezetszerű kapcsolatban álltak, amelynek célja a Főcsoportfőnökség feladatai végrehajtásának támogatása volt.¹⁹ Ez magában foglalta a következőket:

- „Titkos információk szerzése, felderítés.
- Operatív kombinációk (akciók) végrehajtása. (Ellenséges körbe történő beépülés, [...]).
- Ellenséges tevékenységet folytató személyek felismerése és felkutatása.
- Fogdai felderítés és börtönelhárítás.
- Preventív védelem és operatív ellenőrzés.
- A hálózati munka egyes részfeladatainak teljesítése. (Beszervezési jelöltek kutatása, tanulmányozása és beszervezése [...]).
- Rezidensi teendők ellátása. (A rezidens az a titkos munkatárs, aki személyi tulajdonságainál és helyzeténél fogva alkalmas arra, hogy az operatív tiszt irányítása és ellenőrzése mellett a hálózati személyek egy csoportját vezesse és nevelje.)
- Egyéb operatív megbízások teljesítése. (Levéllenőrzés, [...] találkozási lakások fenntartása stb.).²⁰

A hálózatot alkotó személyeket három kategóriába sorolták:

- titkos munkatárs,
- titkos megbízott,
- ügynök.

¹⁷ ÁBTL – 4.2 – 10 – 22/26/1979. Belügyminisztérium: *A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 26/1979. számú Parancsa – a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség Ügyrendjének kiadásáról* (1979. november 12.).

¹⁸ Belügyminisztérium: *A Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség Ügyrendje*. 38-28/5/1972. (1972. június 1.). 3.

¹⁹ ÁBTL – 4. 2. 10-21/5/1972. Belügyminisztérium: *A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 005. számú Parancsa – Az állambiztonsági szervek hálózati munkájának alapelveit tartalmazó szabályzat kiadása*. 10-21/5/1972. (1972. április 5.). 9.

²⁰ ÁBTL – 4. 2. 10-21/5/1972. 9-10.

Míg a titkos munkatárs és a titkos megbízott lojális alapon segítette az állambiztonsági szerveket, addig az ügynök a róla meglévő terhelő adatok miatt vagy anyagi érdekeltségéből.

A hálózatok nyilvántartását 1962-től a III. Főcsoportfőnökség 2. Osztálya (III/2.) kezelte,²¹ majd beolvadt az 1971-ben létrehozott BM Nyilvántartó Központba.²² Itt a feladatkör az 1. Osztályhoz (Állambiztonsági Operatív Nyilvántartó) került, amely több más adatkör mellett nyilvántartotta az „állambiztonsági szervek hálózatát és azok operatív szempontból legfontosabb kapcsolatait; a konspirált és találkozási lakásokat, legalizálóit, illetve tulajdonosait, valamint a figyelemmel kísért személyeket”.²³ A csoportfőnökség a központi nyilvántartás mellett az általa foglalkoztatott hálózati személyekről saját részletes, manuális nyilvántartással is rendelkezett, amelyet évenkénti bontásban – egy A1 méretű papírlapon – rögzítettek. A hálózat, illetve annak változásai bemutatásához ezeket a nyilvántartásokat használtuk fel.

3. A III/II. Csoportfőnökség hálózata 1975–1980 között

A III. Főcsoportfőnökség által foglalkoztatott hálózat létszáma 1975-ben körülbelül 6000 fő volt, ami aztán 1980-ra egy közel lineáris növekedési pályán megközelítően 8000 főre nőtt.²⁴ Ezt a Kémelhárítási Csoportfőnökség által foglalkoztatott hálózat létszámadataival összevetve azt kapjuk, hogy az a vizsgált időszakban az egész 20-22%-át tette ki.

1. táblázat: A BM III/II. Csoportfőnökség által foglalkoztatott hálózat létszámadatai éves bontásban az 1975–1985 közötti időszakban

A hálózat minősítése	1975		1976		1977		1978		1979		1980	
	Férfi:	Nő:	Férfi:	Nő:	Férfi:	Nő:	Férfi:	Nő:	Férfi:	Nő:	Férfi:	Nő:
Titkos munkatárs	82	4	93	4	98	4	98	4	100	5	102	4
Titkos megbízott	997	233	1073	244	1206	248	1242	263	1254	253	1205	282
Ügynök	24	4	24	3	27	3	22	2	22	4	23	4
Összesen	1103	241	1190	251	1331	255	1362	269	1376	262	1330	290
Összesen	1344		1441		1586		1631		1638		1620	

Forrás: a szerző szerkesztése

²¹ ÁBTL – 4.2. – 10-1837/1967. Belügyminisztérium: *A Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökség Ügyrendje* (1967. november 30.) 27.

²² ÁBTL – 4.2 -10-21/8/1971/, 08/1971. (VI. 18.). Belügyminisztérium: *A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 08/1970. számú Parancsa – A BM szervezeti módosítása* (1971. június 18.) 2.

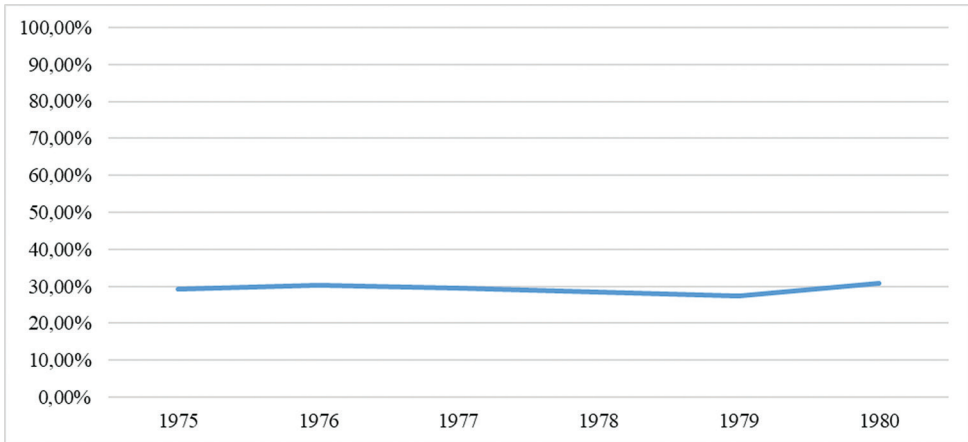
²³ Belügyminisztérium: *A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 0022. számú Parancsa – A Belügyminisztérium Nyilvántartó Központ feladata, hatásköre és működése* (1972. október 17.). 4.

²⁴ Takács Tibor: *Az állambiztonsági ügynökhálózat létszáma és összetétele a Kádár-korszakban*. In Horváth Zsolt – Kiss Réka – Simon István (szerk.): *Az állampárt biztonsága. Tanulmányok a belügy és a kommunista párt kapcsolatrendszeréről a Kádár-korszakban*. Budapest, Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 2019. 305.

A Kémelhárítási Csoportfőnökség létszámadatai, illetve a hálózatok egyéb jellemzői az alábbiak szerint alakultak (1. táblázat).

Az adatok alapján a hálózat létszáma az 1975-ös 1344-hez képest hat év alatt 20,53%-kal, 1620 főre nőtt.²⁵ Az összlétszámban a férfiak aránya 82% és 84% körül változott, vagyis a férfiak átlagban négyszer annyian voltak, mint a nők.²⁶ A legnagyobb arányban 91-92%-ban a titkos megbízotti kategóriát foglalkoztatták.²⁷

A kémelhárítási feladat jellegéből adódóan fontos volt az idegen nyelv ismerete. A nyilvántartásokban a nyelvtudás kapcsán három kategóriát tartottak nyilván: „Egy idegen nyelv”, „Két idegen nyelv” és „Három vagy több idegen nyelv” ismerete. Az 1. ábra szemlélteti, hogy a foglalkoztatott hálózaton belül a vizsgált időszak minden évében 30% körül volt az aránya azon személyeknek, akik három vagy több nyelvet beszéltek. Mivel a hálózat összlétszáma a hatodik év végére 20,53%-kal nőtt úgy, hogy a nyelveket beszélők ehhez viszonyított aránya nem változott, ez azt jelenti, hogy a három vagy több idegen nyelvet beszélők létszáma is 20% körüli mértékben nőtt. 1980-ban 498 főt tartottak nyilván ebben a kategóriában.

1. ábra: A BM III/II. Csoportfőnökség által foglalkoztatott hálózat három vagy több idegen nyelven beszélő tagjainak aránya az összlétszámon belül, éves bontásban, az 1975–1980 közötti időszakban

Forrás: a szerző szerkesztése

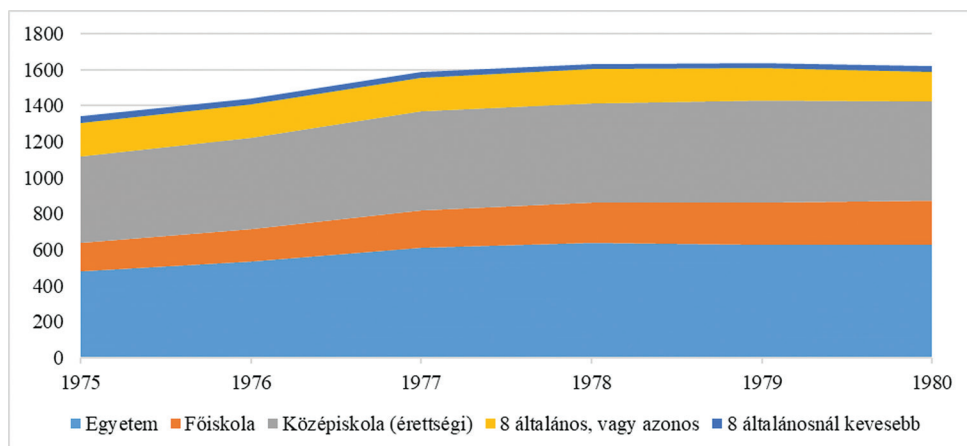
²⁵ ÁBTL – I. – 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15/31/77. Jelentés a Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség hálózatának létszámában 1975. év XII. hó 31. napjától 1976. év XII. hó 31. napjáig történt változásokról (BM III/II. Csoportfőnökség, 1977. január 7.).

²⁶ ÁBTL – I. – 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-12-/1978, 64-224/22/77. Jelentés a Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség hálózatának létszámában 1976. év XII. hó 31. napjától 1977. év XII. hó 31. napjáig történt változásokról (BM III/II. Csoportfőnökség, 1977. január 3.).

²⁷ ÁBTL – I. – 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-6/79. Jelentés a Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség hálózatának létszámában 1977. év XII. hó 31. napjától 1978. év XII. hó 31. napjáig történt változásokról (BM III/II. Csoportfőnökség, 1979. január 4.).

A hálózat tagjainak képzettsége kapcsán a nyilvántartások öt kategóriát tartalmaztak: Egyetem, Főiskola, Középiskola (érettségi), 8 általános, vagy azonos, 8 általánosnál kevesebb. Az egyes kategóriáknak az egészhez, illetve egymáshoz való viszonya kapcsán (2. ábra) elmondható, hogy a 8 általánosnál alacsonyabb képzettségű tagok létszáma minimális volt, és létszámában csökkent.

2. ábra: A BM III/II. Csoportfőnökség által foglalkoztatott hálózat iskolai végzettség szerinti létszámadatainak változása az 1975–1980 közötti időszakban

Forrás: a szerző szerkesztése

Az egyetemi és főiskolai diplomával rendelkezők létszáma a vizsgált időszak kezdetén is szinte fele volt az összlétszámnak (47,4%), de 1980-ra az arányuk tovább nőtt (53,89%) az összlétszámon belül, illetve – az összlétszám növekedése miatt – létszámában is. Ez mindenképpen olyan tényező volt, amely növelhette a kémelhárítás hatékonyságát.

A hálózat állampolgárság szerinti elemzése alapján összlétszámának jelentős része magyar állampolgár volt, arányuk az egészhez viszonyítva 93,45% és 94,79% között változott. (4. táblázat)

4. táblázat: A BM III/II. Csoportfőnökség által foglalkoztatott hálózat állampolgárság szerinti létszámadatainak változása az 1975–1980 közötti időszakban

A hálózat minősítése		Állampolgárság					
		Magyar	Hontalan	Szocialista országok	Harmadik világ országai	Kapitalista országok	Kettős
1975	Titkos munkatárs	83	1	1	1		
	Titkos megbízott	1169	2	4	5	50	
	Ügynök	16	1				11
	Összesen	1268	4	5	6	61	

A hálózat minősítése		Állampolgárság					
		Magyar	Hontalan	Szocialista országok	Harmadik világ országai	Kapitalista országok	Kettős
1976	Titkos munkatárs	95	1			1	
	Titkos megbízott	1255	3	3		5	51
	Ügynök	16	1				10
	Összesen	1366	5	3		6	61
1977	Titkos munkatárs	100	1			1	58
	Titkos megbízott	1384	1	3		8	14
	Ügynök	15				1	
	Összesen	1499	2	3		10	72
1978	Titkos munkatárs	100	1			1	
	Titkos megbízott	1432	1	5		10	57
	Ügynök	9				1	14
	Összesen	1541	2	5		12	71
1979	Titkos munkatárs	103	1			1	56
	Titkos megbízott	1435	1	6		9	16
	Ügynök	9				1	
	Összesen	1547	2	6		11	72
1980	Titkos munkatárs	105	2				1
	Titkos megbízott	1400	1	7		12	63
	Ügynök	9				1	16
	Összesen	1514	3	7		13	80

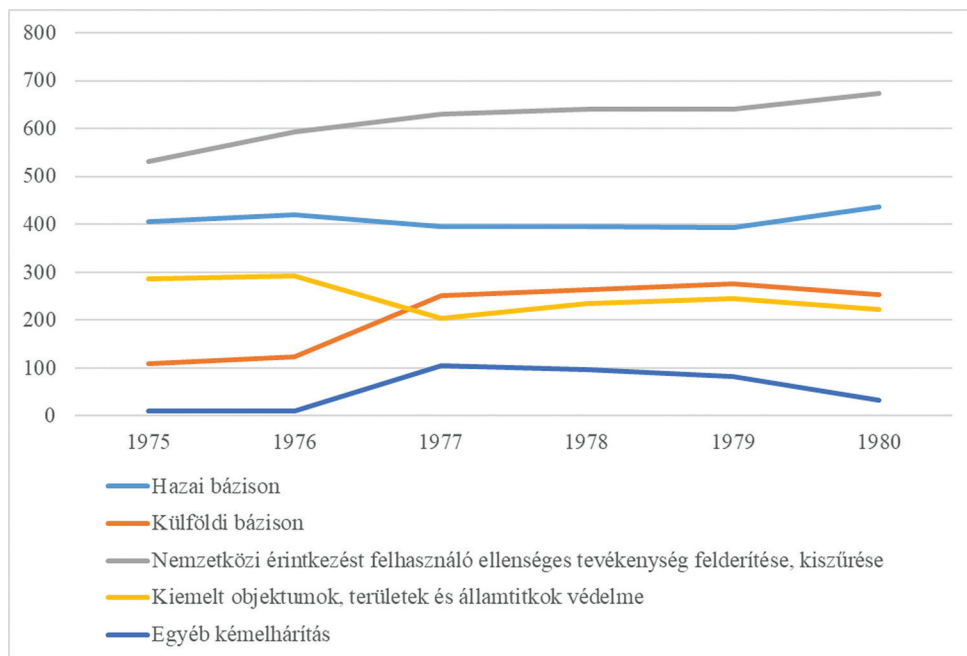
Forrás: a szerző szerkesztése

A nem magyar állampolgárok közül a legtöbb a „Kapitalista” elnevezésű csoportban szerepelt, amely az öt év során a kezdeti 61 főről 80-ra nőtt, ami ugyan 33%-os növekedést jelent, de a létszámot, illetve a vizsgált időtartamot tekintve ezt mégsem nevezhetjük kiugrónak.

A foglalkoztatás jellegét tekintve a nyilvántartásban az alábbi öt kategóriát különböztették meg:

1. „Hazai bázison,
2. Külföldi bázison,
3. Nemzetközi érintkezést felhasználó ellenséges tevékenység felderítése, kiszűrése,
4. Kiemelt objektumok, területek és államtitkok védelme,
5. Egyéb kémelhárítás.”(3. ábra).²⁸

²⁸ ÁBTL – I. – 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-1442/80.

3. ábra: A BM III/II. Csoportfőnökség által foglalkoztatott hálózat foglalkoztatási vonal szerinti létszámadatainak változása éves bontásban az 1975–1980 közötti időszakban

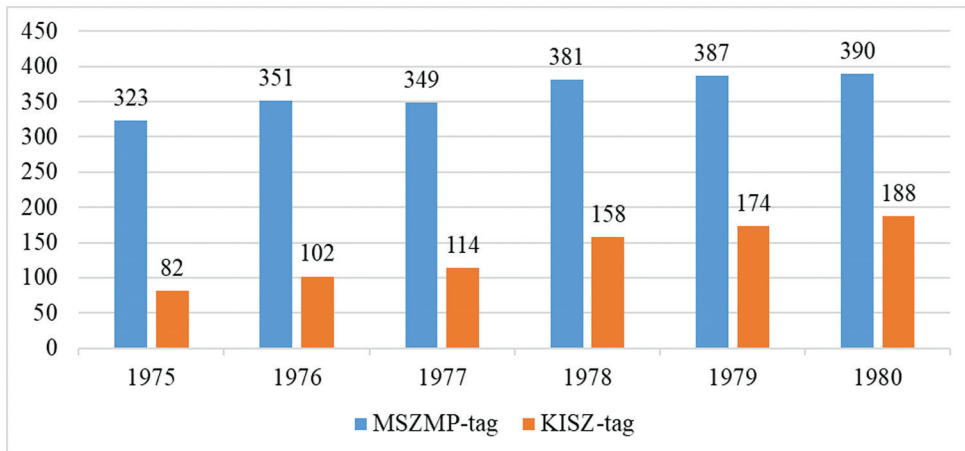
Forrás: a szerző szerkesztése

A hat év során végig a 3. kategóriában foglalkoztatták a legtöbb titkos együttműködő személyt. Létszámuk az 1974. évi 531-ről közel egyenletesen 674-re nőtt. A külföldi bázison foglalkoztatott személyek aránya a hálózat összlétszámához viszonyítva 1975-ben 8,11% volt, ami 109 főt jelentett. Ez az érték 1977-re 15,88%-ra, 252 főre emelkedett, ami 2,5-szeres növekedést jelentett. Ez a létszám még 1980-ban is 253 fő volt.

Az együttműködés jellege miatt fontos, hogy megfelelő szintű kölcsönös bizalom alakuljon ki a tartótiszt és foglalkoztatott között. Ebből a szempontból kiemelkedő, hogy a vizsgált időszak alatt a „Hazafias” alapon foglalkoztatott személyek aránya az összlétszámhoz viszonyítva az egész időszak alatt 97% körül mozgott.

A nyilvántartásokban szerepelt többek között az is, hogy a hálózatban ki tagja az Magyar Szocialista Munkáspártnak (MSZMP) vagy a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetségnek (KISZ) (4. ábra).²⁹

²⁹ A KISZ, a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség a Magyar Szocialista Munkáspárt 1957. március 21-én alapított ifjúsági, politikai tömegszervezete volt. Baló György – Lipovecz Iván (szerk.): *Tények Könyve. Magyar és Nemzetközi Almanach '88*. Budapest, Móra Könyvkiadó, 1988.

4. ábra: A BM III/II. Csoportfőnökség által foglalkoztatott hálózat MSZMP- és KISZ-tagjainak létszámadatai éves bontásban az 1975–1980 közötti időszakban

Forrás: a szerző szerkesztése

A számadatok szerint mindkét kategória folyamatos növekedést mutatott a vizsgált időpontban, arányuk a hálózat összlétszámán belül a kezdeti 30,13%-ról felment 35,67%-ra. Vélelmezhető, hogy a létszám növekedésében a politikai és szakmai vezetés a hasonló értékrend miatt a szervezethez való lojalitás erősödését remélte.

4. Összefoglalás

A vizsgált időszak kezdő évében a III. Főcsoportfőnökség már 13 éve nagyjából ugyanazzal a szervezeti kerettel, feladatrendszerrel és eszközkészlettel működött, így mondhatjuk, hogy a szervezetben már kialakultak és rutinszerűen működtek a feladatellátással összefüggő folyamatok.

A Helsink-i záróokmány nem egy kötelező érvényű szerződés volt, mindazonáltal az abban foglalt alapelvek – mint például a belügyekbe való be nem avatkozás; a népek egyenjogúsága és önrendelkezése; az államok közötti együttműködés –, és az együttműködési felületekre vonatkozó javaslatok alapján akár jelentkezhetett volna változás az országok közötti viszonyrendszerben, annak részeként a titkosszolgálati munkában.

A Kémelhárító Csoportfőnökség vizsgált időszakra vonatkozó munkája kapcsán, csupán a hálózatának adatait elemezve azonban az látszik, hogy a szervezet 1975 után fokozta tevékenységét, amelyhez az információszerzés legfontosabb eszköze, a „hálózatot” minőségileg és mennyiségileg is fejlesztette. Ezt támasztja alá a hat év során végrehajtott 276 fős létszámnövekedés, ezzel párhuzamosan az idegen nyelveket beszélők számában beállt változás. De megemlíthető a külföldi bázison

foglalkoztatott személyi kör 2,5-szeresére növelése, illetve a hálózatba beszervezett kapitalista állampolgárok számának több mint 30%-os emelkedése is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ÁBTL – 4. 2. 10-21/5/1972. Belügyminisztérium: *A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 005. számú Parancsa – Az állambiztonsági szervek hálózati munkájának alapelveit tartalmazó szabályzat kiadása.* 10-21/5/1972. (1972. április 5.). Online: https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10-21_5_1972.pdf
- ÁBTL – 4.2 – 10 – 22/26/1979. Belügyminisztérium: *A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 26/1979. számú Parancsa – a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség Ügyrendjének kiadásáról* (1979. november 12.). Online: https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10_22_26_1979.pdf
- ÁBTL – I. – 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-6/79. Jelentés a Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség hálózatának létszámában 1977. év XII. hó 31. napjától 1978. év XII. hó 31. napjáig történt változásokról. BM III/II. Csoportfőnökség, 1979. január 4.
- ÁBTL – I. – 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-9/76., Jelentés a Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség hálózatának létszámában 1974. év XII. hó 31. napjától 1975. év XII. hó 31. napjáig történt változásokról. BM III/II. Csoportfőnökség, 1975. december 31.
- ÁBTL – I. – 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-12-/1978, 64-224/22/77. Jelentés a Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség hálózatának létszámában 1976. év XII. hó 31. napjától 1977. év XII. hó 31. napjáig történt változásokról. BM III/II. Csoportfőnökség, 1977. január 3.
- ÁBTL – I. – 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15/31/77, Jelentés a Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség hálózatának létszámában 1975. év XII. hó 31. napjától 1976. év XII. hó 31. napjáig történt változásokról. BM III/II. Csoportfőnökség, 1977. január 7.
- ÁBTL – 4.2 – 10-21/8/1971/, 08/1971. Belügyminisztérium: *A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 08/1970. számú Parancsa – A BM szervezeti módosítása* (1971. június 18.). Online: https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10_21_8_1971.pdf
- ÁBTL 4.2. – 10-21/30/1962, 0030/1962. Belügyminisztérium: *A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 0030. számú Parancsa* (1962. augusztus 18.). Online: https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10_21_30_1962.pdf.
- ÁBTL – 4.2. – 10-1837/1967. Belügyminisztérium: *A Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökség Ügyrendje* (1967. november 30.).
- ÁBTL – I.– 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-1442/80. BM III/II. Csoportfőnökség: Jelentés a Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség hálózatának létszámában 1979. év XII. hó 31. napjától 1980. év XII. hó 31. napjáig történt változásokról (1981. január 4.).
- Belügyminisztérium: *A Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnöksége Ügyrendje.* 10-530/1972. (1972. március 15.). Online: https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10-530_1972.pdf
- Belügyminisztérium: *A Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség Ügyrendje.* 38-28/5/1972. (1972. június 1.). Online: <http://docplayer.hu/216226-A-belugyminiszterium-iii-ii-csoportfonokseg-ugyrendje.html>
- Belügyminisztérium: *A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 0022. számú Parancsa – A Belügyminisztérium Nyilvántartó Központ feladata, hatásköre és működése* (1972. október 17.). Online: https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10-21_22_1972.pdf
- Finszter Géza: *Állambiztonság – nemzetbiztonság és a rendszerváltozás* (1989–1990). In Drusza Tamás (szerk.): *A magyar elhárítás fejlődése. Tanulmányok a katonai és polgári nemzetbiztonsági elhárítás múltjáról, jelenéről, jövőjéről.* Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. 147–160.
- Gergely Attila: *ÁBTL AB 842, 13-68/115/76, Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár.* Budapest, BM Könyvkiadó, 1980.

- Jobst Ágnes: *A Stasi működése Magyarországon: a keletnémet és a magyar állambiztonság kapcsolata 1955–1989*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2015.
- Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottsága. In Baló György – Lipovecz Iván (szerk.): *Tények Könyve. Magyar és Nemzetközi Almanach '88*. Budapest, Móra Könyvkiadó, 1988. Online: <https://bit.ly/3V3WR33>
- OSCE: *Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act*. Helsinki, 1975. Online: www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf
- Remek Éva: Az EBESZ II. Története, helye, szerepe és jellemzői a nemzetközi szervezetek rendszerében. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017), 2. 143–162.
- Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: *Elhallgatott múlt: a pártállam és a belügy: a politikai rendőrség működése Magyarországon, 1956–1990*. Budapest, 1956-os Intézet – Corvina Kiadó, 2008.
- Takács Tibor: Az állambiztonsági ügynökhálózat létszáma és összetétele a Kádár-korszakban. In Horváth Zsolt – Kiss Réka – Simon István (szerk.): *Az állampárt biztonsága. Tanulmányok a belügy és a kommunista párt kapcsolatrendszeréről a Kádár-korszakban*. Budapest, Nemzeti Emlekezet Bizottsága, 2019. 265–341.

Jogi forrás

1949. évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmánya

ABSTRACT

Presentation of the Network Employed by the BM III/II Group Headquarters in the Period 1975-1980

József MEZEI

The secret services collect information from several sources to perform their duties. This includes open sources, the collection of technical information, intelligence collaborations and, last but not the least, those who cooperate with intelligence services. The latter has been the key element of this system since the advent of intelligence six thousand years ago. During the Cold War, the Hungarian state security agencies also gave priority to those who helped them with their work. In this work, I intend to present the network employed by the counter espionage organisation in the period 1975–1980. I cover elements such as the function of the persons employed, their qualifications and data relevant to counter-espionage work, such as citizenship or the level of language skills. My goal is to give a comprehensive picture of this area.

Keywords: cold war, state security, counter espionage, information gathering, network